

СПІВВІДНОШЕННЯ ЮСТИЦІЇ ТА ПОЛІЦІЇ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Куненко І.С.,

кандидат юридичних наук, доцент

ORCID: 0000-0003-1919-9198

e-mail: i.kunenko@gmail.com

Куненко І.С. Співвідношення юстиції та поліції: теоретичні та практичні аспекти.

У тексті статті аналізуються підходи щодо визначень понять «юстиція» та «поліція». Через узагальнення різних поглядів на вказані поняття пропонується встановити той критерій, за яким може бути проведено їх розмежування. На думку автора, оскільки поліцейська та юстиційна діяльність перетинаються у здійсненні правоохоронної функції держави, то саме тут і належить шукати вказаний критерій.

У роботі, зокрема, зазначається, що юстиція – це сфера безпосередньої реалізації правоохоронної функції держави, змістом якої є розв'язання суперечностей законних й незаконних інтересів, заперечення скоєного правопорушення і утвердження закону в правовідносинах. Натомість поліція призначена здійснювати тільки оперативно-силове забезпечення правоохоронної функції, тобто являє собою лише допоміжну діяльність у правоохоронній сфері (наприклад, попередження, виявлення та фіксація окремих видів правопорушень, розшук і затримання порушників, надання захисту від них фізичним та юридичним особам, забезпечення виконання судових рішень і вироків, утримання засуджених та інші види примусу). Межі такої допоміжної діяльності у різних державах і навіть в одній державі в різний час можуть бути різними, але це не міняє того, що юстиція і поліція у виконанні правоохоронної функції відіграють різну роль: перша головну, друга – допоміжну.

Крім того, в статті вказується на той факт, що юстиція пов'язана виключно з однією лише правоохоронною функцією держави, а поліція головним чином залучена в адміністративній функції. Отже, критерієм розмежування юстиції та поліції, і відповідно їх понять варто визначити те, що принципово відрізняє вказані державні структури, робить їх різними за своєю природою в системі державної влади; таким критерієм є характер функцій держави, до яких пристосовані ці феномени.

Поліція, зазначає автор, є особливим інститутом держави, покликаним разом з іншими структурами виконавчої влади запроваджува-

ти в життя ідеально визначений законодавчою владою у нормах правовий порядок, реально встановлюючи та підтримуючи цей порядок у суспільстві, попереджаючи його порушення і припиняючи їх. При цьому специфіка поліції стосовно інших органів виконавчої влади полягає в тому, що вона виступає як «силовий» компонент виконавчої влади, має необхідні засоби та навички застосування примусу, включаючи силовий фізичний та збройний примус задля підтримання належного правопорядку

Натомість юстиція покликана забезпечувати в межах правоохоронної функції владне розв'язання суперечностей між законними та незаконними інтересами, заперечуючи правопорушення й у такий спосіб утверджуючи законність і відновлюючи порушений правовий порядок. Сфера юстиції включає юридичну діяльність з приводу встановлення юридичних фактів, розслідування фактів правопорушень, вирішення спорів про право, а також визначення та реалізацію відповідальності порушників права.

Ключові слова: правопорядок, правоохоронна діяльність, поліція, функції держави, юстиція.

Kunenko I.S. The relationship between justice and the police: theoretical and practical aspects.

The text of the article analyzes approaches to the definitions of the concepts of «justice» and «police». By summarising different views on these concepts, the author proposes to establish a criterion by which they can be distinguished. According to the author, since police and judicial activities overlap in the implementation of the law enforcement function of the state, it is here that the specified criterion should be sought. In particular, it is noted in the work that justice is the sphere of direct implementation of the law enforcement function of the state, the content of which is the resolution of conflicts of legal and illegal interests, the denial of a committed offense and the establishment of the law in legal relations.

Instead, the police is appointed to carry out only operational and forceful enforcement of the law enforcement function, i.e. it is only an

auxiliary activity in the law enforcement sphere (for example, prevention, detection and recording of certain types of offenses, search and detention of offenders, providing protection from them to individuals and legal entities, ensuring the execution of court orders decisions and sentences, detention of convicts and other types of coercion).

The boundaries of such auxiliary activities may be different in different states and even in one state at different times, but this does not change the fact that justice and the police play different roles in the performance of law enforcement functions: the first is the main one, the second is auxiliary.

In addition, the article points to the fact that justice is connected exclusively with only one law-enforcement function of the state, and the police is mainly involved in the administrative function.

Therefore, the criterion for distinguishing between justice and police, and, accordingly, their concepts, should be determined by what fundamentally distinguishes these state structures, making them different in nature in the system of state power; such a criterion is the nature of the functions of the state to which these phenomena are adapted.

The author notes that the police is a special institution of the state, called together with other structures of the executive power to implement the legal order ideally defined by the legislative power in the norms, actually establishing and maintaining this order in society, preventing and suppressing its violations.

At the same time, the specificity of the police in relation to other bodies of the executive power is that it acts as a «force» component of the executive power, has the necessary means and skills to use coercion, including forceful physical and armed coercion in order to maintain proper law and order

Justice, on the other hand, is called upon to ensure, within the framework of the law enforcement function, the authoritative resolution of contradictions between legitimate and illegitimate interests, denying offences and thus establishing legality and restoring the violated legal order.

The sphere of justice includes legal activities related to the establishment of legal facts, the investigation of facts of offenses, the resolution of legal disputes, determination and realization of the responsibility of violators of the law.

Key words: functions of the state, justice, law and order, law enforcement, police.

Постановка проблеми. В умовах розвитку сучасної правової системи особливу увагу приділяють концептуальним засадам функціонування державних інститутів, які забезпечують

реалізацію державою її функцій, а отже сприяють дотриманню законності, підтриманню правопорядку і захисту прав та свобод громадян. Одним із таких державно-правових інститутів є юстиція. Необхідно зазначити, що термін юстиція широко використовується як в юридичній науці, так і практиці (його часто ототожнюють зі справедливістю, правосуддям або судочинством), проте саме поняття «юстиція» досі залишається предметом дискусій і не має чіткого визначення. Це породжує необхідність більш глибокого теоретичного осмислення феномена юстиції, визначення його сутнісних характеристик та співвідношення з іншими державно-правовими феноменами, зокрема поліцією.

Юстиція та поліція виконують різні, але тісно взаємопов'язані завдання, що часто викликає труднощі у їх диференціації, тому через узагальнення підходів щодо їх розуміння необхідно встановити критерій, за яким може бути проведено розмежування понять «юстиція» та «поліція».

Стан опрацювання проблематики. Теоретико-правові та практичні аспекти юстиції становили предмет наукових пошуків таких вчених як І. Бовсуновський, Ю. Битяк, Ю. Георгієвський, В. Гергелійник, Р. Ієринг, Р. Куйбіда, О. Гусарева, М. Матузов, І. Онопчук, С. Пілюк, Ю. Тихомиров, Т. Цимбалістий, Ю. Шемшученко, О. Ющик.

Визначенню змісту поліцейської діяльності та з'ясуванню поняття і функцій поліції свої роботи присвятили такі науковці як В. Авер'янов, Н. Арабаджи, О. Бандурка, Д. Белов, Ю. Битяк, Ю. Бисага, К. Бугайчук, Д. Денисюк, О. Кобзар, О. Проневич, Ю. Римаренко, Ю. Холод та інші вчені.

Метою наукової роботи є аналіз стану наукової розробки теоретико-правових аспектів понять «юстиція» та «поліція», визначення критеріїв розмежування вказаних понять та проведення узагальнення щодо місця даних феноменів у діяльності держави.

Виклад основного матеріалу. Юридичній практиці слово «юстиція» знайоме з давніх часів, його широко використовують у різних життєвих ситуаціях і різних аспектах, а проте однозначного розуміння даний термін так і не отримав, оскільки досі не вироблено чіткого теоретичного уявлення про юстицію як специфічний феномен суспільного життя.

Проаналізувавши визначення поняття «юстиція» у науковій літературі, можна констатувати, що його розглядають у вузькому та широкому значенні, часто використовують як синонім до таких понять як «правосуддя», «справедливість», «судочинство», ототожнюють з «юрисдикцією». Так, у довідково-енциклопедичній літературі юстиція вживається в наступних значеннях: справедливість, правосуддя, система

судових та пов'язаних з їх діяльністю установ [1–5].

У деяких джерелах, термін «юстиція» трактується як діяльність держави у встановлених межах, спрямована на запобігання, виявлення та усунення порушень права або як система органів та установ держави, основне завдання яких – реалізація державно-правової політики, що спрямована на підтримання законності, захист прав і свобод людини й громадянина, забезпечення функціонування системи правосуддя. Поняття юстиції пов'язують також із діяльністю деяких державних органів, що належать до інших гілок державної влади та здійснюють функції, пов'язані так чи інакше з правосуддям, але відмінні від судочинства, охоплюються ширшим поняттям правоохоронної діяльності. Крім того, поняття юстиції може вживатися без конкретно визначеного юридичного змісту й навантаження, або його використання обмежується сферою правосуддя і пов'язується виключно зі здійсненням судочинства [6].

На нашу думку, юстицію слід визначати як особливу сферу (галузь) державного управління, в якій на основі принципу законності в сукупній діяльності публічно-владних органів та їх спеціалізованих установ реалізується правоохоронна функція держави.

Таке уявлення про феномен юстиції вказує на те, що родовим поняттям щодо інституту юстиції виступає правоохоронна діяльність держави. Разом з тим, якщо пов'язувати юстицію з правоохоронною діяльністю, то постає питання про розмежування сфери юстиції з таким близьким до неї явищем, що також пов'язане з охороною правопорядку, яким є інститут держави, що називається «поліція».

Питання про співвідношення юстиції та поліції свого часу торкався, зокрема, німецький вчений І.-Г.-Г. фон Юсті. Він стверджував, що поліція та юстиція – це дві частини одного цілого, а їх функціонування повинно бути прерогативою одних і тих самих органів. На той час суспільна думка і практика ще не давали можливості розмежувати поліцію та юстицію. Автор також вважав, що поліцейські закони повинні узгоджуватися з фінансовими, а сам термін «поліція» визначив як сукупність заходів внутрішньої політики, що має на меті забезпечення суспільного добробуту [7, с. 20–21].

На необхідність розмежування повноважень органів юстиції та поліції звертав увагу німецький юрист Р. фон Моль. На його думку, предметом діяльності органів юстиції є «можливі або вже здійснені неправомірні прагнення членів держави, а отже, порушення прав сукупності або окремих осіб». Тому завдання юстиції полягає у запобіганні правопорушень, вирішенні суперечок між приватними особами, компенсації

заподіяної шкоди, визначенні покарання та його виконання. А завданням поліції мають бути дії щодо задоволення інтересів громадян та видалення зовнішніх перешкод для їх вільного розвитку [8, с. 5, 65].

У довідково-енциклопедичній літературі слово «поліція» визначено як: 1) все внутрішньодержавне управління; система спеціальних, переважно державних органів для забезпечення захисту суспільного і державного ладу, існуючого правопорядку [2]; 2) особливий адміністративний орган експлуататорської держави і підлеглі йому загони озброєних людей, що охороняють суспільний лад і порядки, встановлені в інтересах пануючих класів [9]; 3) система особливих органів державного управління для охорони існуючого ладу і встановленого правопорядку [3, с. 320; 10, с. 1036].

На думку Дж. Інкарді, діяльність поліції будь-якої країни складається з двох основних напрямів: протидія правопорушенням (під якою розуміється перш за все розкриття та розслідування злочинів, розшук і затримання осіб, які вчинили злочини, контроль за безпекою на шляхах, за проведенням масових заходів, розшук людей, дітей, тварин, місце перебування яких невідомо, надання допомоги беспорядним особам тощо), а також охорона громадського порядку [11].

У науковій юридичній літературі під «поліцією», як правило, розуміють апарат державної влади, який є універсальним інструментом примусу, що націлений на охорону громадського порядку, публічної безпеки, життя, здоров'я, майна громадян країни. Поняттям «поліція» поєднують в єдину структуру наглядово-примусові органи, як мілітаризовані, так і цивільні, що застосовують адміністративний примус та адміністративну юрисдикцію з метою охорони громадського порядку, тобто здійснюють поліцейську діяльність [12, с. 12].

Натомість поліцейську діяльність визначають як особливу форму державно-владної діяльності управлінського характеру, яка здійснюється уповноваженими органами державної влади, із застосуванням поліцейських заходів, зокрема примусу, із метою здійснення адміністративного нагляду в усіх сферах життєдіяльності суспільства, а також забезпечення реалізації та захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина [12, с. 34].

Як зазначає Ю. Холод, поліція – це «силовий» компонент виконавчої влади, призначений для виконання правоохоронних функцій. У демократичних державах поліція конститується як одна із ланок виконавчої влади, яка покликана забезпечити реалізацію нормативно-правових актів, що належать до сфери її діяльності. Маючи усі необхідні засоби і навички застосування

примусових заходів для підтримання встановленого правопорядку, вона об'єктивно відіграє роль «силового» гаранту у функціонуванні усєї власної системи [13].

До сказаного щодо трактування поняття «поліція» варто додати, що в п. 1 Декларації про поліцію, прийнятої Парламентською Асамблеєю Ради Європи 08.05.1979 р. підкреслено правоохоронний характер поліцейської діяльності. Поліцейський, йдеться в Декларації, повинен виконувати покладені на нього законом обов'язки по захисту своїх співгромадян і суспільства від насильства, грабежу та інших суспільно небезпечних дій, як це встановлено законом. Звертаючись у поліцію зі скаргою або заявою, громадянин фактично робить замовлення на оптимізацію правопорядку.

Існування поліції та здійснення нею діяльності, зазначає О. Кобзар, нерозривно пов'язане з існування держави, які співвідносяться як частина і ціле [12, с. 6].

А втім, так само, як і функціонування поліції, нерозривно пов'язане з існуванням держави функціонування юстиції, і вона так само становить необхідну складову держави. Враховуючи визначення правоохоронного характеру поліцейської діяльності у згаданій Декларації ПАРЕ, і поліція, і юстиція так чи інакше пов'язані з правоохоронною функцією держави.

Разом з тим, дослідники поняття «поліція» зазвичай не розглядають його відмінності від поняття юстиції. А за відсутності певного поняття юстиції недостатніми виявляються також визначення сутності й поняття поліції. Навпаки, огляд різних думок на розвиток уявлень про інститут поліції дають підстави для висновку, що практиці не вистачає чіткого наукового поняття вказаного інституту, а державотворча практика у питанні регулювання поліцейської діяльності різних держав складається методом спроб і помилок залежно від обраної відповідними владними силами державної політики.

Тому нам необхідно через узагальнення наведених вище поглядів на поняття поліції встановити той критерій, за яким може бути проведено розмежування понять «юстиція» та «поліція». Оскільки поліцейська та юстиційна діяльність перетинаються у здійсненні правоохоронної функції держави, то саме тут, на мою думку, належить шукати вказаний критерій.

Якщо юстиція, як ми встановили, пов'язана виключно з однією лише правоохоронною функцією держави, то інститут поліції, як характеризує його більшість авторів, відносять переважно до системи виконавчої влади, тобто поліція головним чином задіяна в адміністративній функції держави. Отже, критерієм розмежування юстиції та поліції, і відповідно їх понять варто визначити те, що принципово відрізняє вказані

державні структури, робить їх різними за своєю природою в системі державної влади; таким критерієм є характер функцій держави, до яких пристосовані ці феномени.

Адміністративна і правоохоронна функції держави мають кожна свій особливий предметний зміст, особливий склад діяльності, за допомогою якої здійснюється процес управління в даній сфері, що реалізується у компетенції відповідних органів і посадових осіб.

Так, адміністративна функція держави визначається як цілеспрямована діяльність державного апарату, змістом якої стає насильницьке (владне) встановлення передбаченого законодавством порядку в суспільстві як реального правопорядку. А зміст правоохоронної функції становить владне розв'язання суперечностей між законними й незаконними інтересами, що виступає як заперечення правопорушень та утвердження правопорядку [14, с. 19–21].

Поліція, таким чином, є особливим інститутом держави, покликаним разом з іншими структурами виконавчої влади запроваджувати в життя ідеально визначений законодавчою владою у нормах правовий порядок, реально встановлюючи та підтримуючи цей порядок у суспільстві, попереджаючи його порушення і припиняючи їх.

При цьому специфіка поліції стосовно інших органів виконавчої влади полягає в тому, що вона виступає як «силовий» компонент виконавчої влади, має необхідні засоби та навички застосування примусу, включаючи силовий фізичний та збройний примус задля підтримання належного правопорядку. Тому, як уже було зазначено, вона об'єктивно відіграє у функціонуванні системи держави роль «силового» гаранту правопорядку. Інші також озброєні силові структури, що належать до системи виконавчої влади (армія, безпекові органи) так само виступають як «силові» гаранти зовнішньої й внутрішньої безпеки держави. Тому в демократичній країні конституцією забороняється використовувати армію проти свого народу, залишаючи підтримання громадського порядку, забезпечення безпеки та попередження правопорушень виключно в компетенції поліції.

Натомість юстиція покликана забезпечувати в межах правоохоронної функції владне розв'язання суперечностей між законними і незаконними інтересами, заперечуючи правопорушення й у такий спосіб утверджуючи законність і відновлюючи порушений правовий порядок. Сфера юстиції включає юридичну діяльність з приводу встановлення юридичних фактів, розслідування фактів правопорушень, вирішення спорів про право, а також визначення та реалізацію відповідальності порушників права.

У сферу цієї діяльності можуть бути залучені не лише юстиційні органи, а й будь-які інші

суб'єкти, в тому числі громадяни та різні установи й організації (наприклад, як свідки, захисники, консультанти, спеціалісти, експерти тощо), а також будь-які державні органи та посадові особи сфери законодавчої і виконавчої влади (омбудсмен, фінансові органи, органи опіки і піклування, тощо). Разом з тим, зважаючи на те, що поліція виступає як «силовий» гарант діяльності усіх державних органів, включаючи діяльність органів і посадових осіб сфери юстиції, і на неї покладається попередження і припинення правопорушень, які є предметом юстиційної діяльності, поліція більшою мірою ніж інші державні структури пов'язана зі здійсненням правоохоронної функції.

Ця обставина й викликає труднощі при розмежуванні функцій поліції та юстиції, а відтак і при визначенні понять «юстиція» й «поліція». Тільки заглибившись до рівня загальних функцій держави можна провести більш-менш певну межу між поліцією та сферою юстиції.

З цієї точки зору, юстиція – це сфера безпосередньої реалізації правоохоронної функції, змістом якої є розв'язання суперечностей законних і незаконних інтересів, заперечення скоєного правопорушення (його офіційна «критика») і утвердження закону в правовідносинах. Натомість, поліція призначена здійснювати тільки оперативно-силове забезпечення правоохоронної функції, тобто являє собою у правоохоронній сфері лише допоміжну діяльність (наприклад, попередження, виявлення та фіксація окремих видів правопорушень, розшук і затримання порушників, надання захисту від них фізичним та юридичним особам, забезпечення виконання судових рішень і вироків, утримання засуджених та інші види примусу).

Межі такої допоміжної діяльності у різних державах і навіть у одній державі в різний час можуть бути різними, але це не міняє того, що юстиція і поліція у виконанні правоохоронної функції відіграють різну роль: перша головну, друга – допоміжну.

Цим визначається різна природа тієї й іншої структур у державі, на що вказує хоча б те, що різним для поліції та юстиції є порядок вирішення справ про скоєні службовцями цих сфер правопорушення. Адже поліція не є вирішальною інстанцією у справах щодо «своїх» правопорушників, в той час, як юстиція є тією сферою, в якій вирішуються остаточно усі справи, зокрема, і щодо правопорушників зі сфери юстиції, включаючи суддів. А оскільки порушення права можуть мати місце в усіх без винятку правових відносинах, як при ухваленні законів та інших нормативних актів, так і при їх реалізації, то необхідність охорони права і юстиційної діяльності поширюється також на порушення з боку законодавця та інших суб'єктів нормотворчості.

Висновки. У підсумку зазначимо, що поліція є відповідальною, як і інші органи виконавчої влади, за впровадження в життя й охорону встановленого законодавцем правового порядку в державі, тоді як юстиція відповідає за охорону в державі права в цілому, в тому числі охорону його в діяльності законодавчого органу.

Поліція є силовим органом в структурі органів виконавчої влади і реалізує в механізмі держави правоохоронну функцію, основною сферою діяльності є охорона і захист життя, здоров'я, прав і свобод громадян боротьба зі злочинністю, профілактика злочинів та правопорушень, забезпечення нормального функціонування органів державної влади, державних і громадських і інститутів, господарюючих суб'єктів, охорона правопорядку і громадського порядку.

Водночас юстиція – це сфера державного управління, в якій уповноважені законом суб'єкти здійснюють у зв'язку з наявністю правопорушення специфічну юридичну діяльність з охорони права, зміст якої становить розв'язання на основі принципу законності конфлікту законних і незаконних інтересів шляхом приведення відносин суб'єктів права до вимог закону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Новий тлумачний словник української мови : 42 000 слів: для студентів вищ. та серед. навч. закл. : у 4 т. Київ : АКОНІТ, 1999. Т. 4 : Роб-Я. 944 с.
2. Юридична енциклопедія / редкол. : Ю.С. Шемшученко та ін. Київ : Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2004. Т. 6 : Т-Я. 499 с.
3. Багатомовний юридичний словник-довідник / І.О. Голубовська, В.М. Шовковий, О.М. Лефтерова та ін. К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2012. 543 с.
4. Юридичні терміни. Тлумачний словник/ В.Г. Гончаренко, П.П. Андрушко, Т.П. К.: Либідь, 2004. 320 с.
5. Сучасний тлумачний словник української мови : 65 000 слів : [довідк. вид.]. Харків : Шк., 2006. 1008 с.
6. Куненко І.С. Сучасні методологічні підходи щодо визначення поняття «юстиція». *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 6. С. 18–24. URL: http://apnl.dnu.in.ua/6_2022/3.pdf.
7. Justi J.H. Grundsätze der Polizeiwissenschaft. 3. Aufl. Göttingen, 1782.
8. Mohl, R. von. Die Polizeiwissenschaft von den Grundsätzen des Rechtsstaates / 3 umgearbeitete Auflage. Bd. 1. Tübingen: Verlag der H. Lauppschen Buchhandlung, 1866.
9. Мельничук О.С. Словник іншомовних слів. 1-е видання. Київ: «Українська радянська

- енциклопедія», 1974. 865 с. URL: <https://slovyk.me/dict/newsum/%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%86%D1%96%D1%8F>.
10. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. VIII, 1728 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000989>.
  11. Inciardi J.A. Criminal Justice Florida University of Delevare. Harcourt Brace and Compani Publishers, 1996. 523 p.
  12. Кобзар О.Ф. Поліцейська діяльність в Україні: адміністративно-правовий аспект : монографія. Харків; Дніпропетровськ : Панов, 2015. 316 с.
  13. Холод Ю.А. Інститут поліції: демократичний ракурс. Шлях успіху і перспективи розвитку (до 26 річниці заснування Харківського національного університету внутрішніх справ): матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20 листоп. 2020 р.). Харків: ХНУВС, 2020. С. 520–522 URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/aa887f0a-22e5-413f-9c5a-66337da2df05/content>.
  14. Ющик О.І. Правова реформа: загальне поняття, проблеми здійснення в Україні. К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 1997. 192 с.